

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE GEZİ YAZILARINDAN YARARLANMA: GÜLTEN DAYIOĞLU'NUN GEZİ YAZILARI ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Erdoğan KAYA*

Arş. Gör. Murat EKİÇİ**

ÖZET

Sosyal Bilgiler-Edebiyat ilişkisi güncel olmakla birlikte, alanyazında çok eskiden beri var olan bir konudur. Sosyal Bilgiler Öğretim programı incelendiğinde öğretimde çeşitli edebi ürünlerden yararlanılabileceği anlaşılmaktadır. Sosyal Bilgilere ilişkin çeşitli bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasında bir edebi tür olan gezi yazılarından da yararlanılabileceği düşünülmektedir. Tüm edebi türlerin sosyal bilgiler öğretimine katkısının araştırılmasında yarar görülmektedir. Bu anlamda, Gülten Dayıoğlu'nun gezi yazıları örneğinde yapılan araştırmanın sosyal bilgiler öğretimine katkı getirmesi beklenmektedir.

Araştırmanın temel amacı gezi yazılarını, sosyal bilgiler öğretiminde işlevselliği açısından değerlendirmektir. Tarama modelinde nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniğiyle gerçekleştirilen araştırmada, Gülten Dayıoğlu'nun kıtalara ilişkin gezi yazıları iki uzman tarafından incelenmiştir. Elde edilen bulgular; ulaşılan temalara göre düzenlenmiş, betimlenmiş, başka araştırmaların bulgularından yararlanılarak yorumlanmış ve düz yazıyla sunulmuştur. Bu çalışmalarda, farklı sosyal bilimlere ilişkin temalar, sosyal bilgileri içinde yer alan kültür, öğrenme alanları, ülkeler ve kıtalar arasında karşılaştırmalar, Türkiye ile karşılaştırmalar, yazarın eleştirileri ve gezi yöntemi betimlenmiştir. Sonuçta gezi yazılarının sosyal bilgiler alanına ilişkin bilgi ve değerlerin öğretiminde kullanılabileceği anlaşılmıştır. Ayrıca empati yanında eleştirel düşünme, sorgulama, sorun belirleme ve çözümleme gibi becerilerin kazandırılmasına katkı getirebileceği belirlenmiştir. Ancak tartışma kısmında sosyal bilgiler alanına ilişkin doğru bilgilerin aktarılması açısından yazıların alan uzmanlarınca denetlenme ve doğrulanmasının önemine vurgu yapılmıştır. Bunlara ek olarak gezi yazılarında mekân yanında gezi tarihinin de belirtilmesinin önemine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretimi, Gezi Yazıları, Gülten Dayıoğlu'nun Gezi Yazıları

* Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, erkaya@anadolu.edu.tr

** Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, muratekici@anadolu.edu.tr

USAGE OF TRAVEL WRITINGS IN SOCIAL STUDIES TEACHING : GÜLTEN DAYIOĞLU CASE TRAVEL WRITINGS

ABSTRACT

The relation between Social studies and Literature is a longstanding subject in the literature. Examining the Social Studies Curriculum, it is apparent that various literary works may be utilized in teaching process. Travel writing, which is one of the literary works, can also be utilized in order to acquire knowledge, certain skills and values in Social Studies curriculum. Therefore, it is considered to be useful to examine the contribution of all literary works in social studies education. In this regard, it is expected that the study which was based on the example of Gülten Dayioğlu's travel writings will contribute the social studies education.

The main purpose of this study was to examine the travel writings in terms of their functionality in teaching social studies. In the current study, in which document analysis, one of the qualitative research methods in survey model, was adopted, two experts analyzed Gülten Dayioğlu's travel writings on continents. The findings are organized according to themes, identified, described and discussed considering the results of similar studies and presented in the form of prose. In these works, themes including various social sciences, culture which is in the scope of social studies, learning areas, comparisons among countries and continents, comparisons with Turkey, critics of the author, and method of traveling are identified. Thus, it is inferred that travel writings could be used in the teaching of knowledge and values related to social studies. Furthermore, it is identified that they could be useful in teaching skills such as critical thinking along with empathy, questioning, identifying problems and analyzing. However, the importance of supervision and justification by field experts is emphasized in terms of delivering the knowledge related to social studies correctly in the discussion section. In addition, it is emphasized that the date of the travel should also be indicated as well as the place.

Keywords: Social Studies Teaching, Travel Writings, Gülten Dayioğlu's Travel Writings

GİRİŞ

İnsan duygu, düşünce ve bilgilerini başkalarıyla paylaşmak, gelecek kuşaklara aktarmak için edebiyat denilen sanat dalını oluşturmuştur (Özçağlar, 2011: 98). Edebiyat, okuyucu için kendini, yakın çevresini,

dünyayı ve yaşamı tanıması açısından bir ayna olmakla (Öztürk, 2007: 70) birlikte kendisini ve çevresini sağlıklı bir biçimde değerlendirmesi ve duyarlılık kazanması adına da önemli bir yere sahiptir (Özdemir, 2009). Edebiyat sayesinde bireyler kendi iç çatışmalarının yanı sıra doğal ve sosyal çevreleriyle olan çatışma-uzlaşma noktalarını da keşfederler (Öztürk, 2007: 70). Bunlara ek olarak edebiyat, Ben neyim? Kimim? Nasıl bir şeyim? gibi kendimize sormadan edemeyeceğimiz soruları en iyi aydınlatan, ya da hiç olmazsa aydınlatabilecek ipuçları veren bir etkinlik alanıdır (Uygur 1985: 162).

İnsanın eğitimle var olduğu ve en iyi eğitimcinin de edebiyat olduğu (Uygur, 1985: 162) düşünüldüğünde, edebiyatın temel işlevlerinden birinin insanları eğitmek ve okuyucuların kişilik oluşum ve gelişim süreçlerinde onlara yardımcı olmak (Kavcar, 1994: 5) olduğu söylenebilir. Öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirerek yorum yeteneklerini artıran ve insani, kültürel ve evrensel değerlerin aktarımında büyük bir rolü olan edebi ürünler, öğretim etkinlikleri düzenlenirken dikkate alınması gereken önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Mindivanlı, Küçük ve Aktaş, 2012).

Derslerde edebi ürün kullanmakla, sınıf içi iletişim artırılmakta ve ezberci eğitim anlayışının dışında öğrencilerin kendi yaratıcılıklarını öğrenme süreçlerine katmalarına olanak sağlanmaktadır (Öztürk, 2007: 77). Edebi ürünlerin kullanıldığı öğretim durumlarında, yaparak yaşayarak öğrenen, birden çok kaynağı kullanma bilinç ve becerisi gelişen öğrenciler, sorumluluk sahibi birer vatandaş olarak sürdürecekleri gelecek yaşamlarında da bu becerilerini kullanabileceklerdir (Çencen, 2011: 4).

Özellikle birey ve toplumu merkeze alan eğitim alanlarında edebi eserler, eğitimin çeşitli basamak ve derslerinde öğretim araç-gereci olarak kullanılabilirler. Daha çok Türkçe gibi dil ve edebiyat eğitiminin ana araç-gereci gibi düşünülse de aslında tüm derslerin öğretiminde edebi eserlerden yararlanılabilmektedir (Öztürk, 2007: 71). Edebi eserlerin bir ders materyali olarak kullanılmasının, eğitim-öğretim sürecine çeşitli katkıları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir (Krey, 1998: 11; Mindivanlı vd., 2012; Kandemir, 1984; Sucu, 2012: 44; Mccall, 2010; Demir ve Akengin, 2011; Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 37; Bach ve diğerleri, 2011; Özdemir, 2009; Öztürk, 2007: 77);

- Eğitimin genel amaçlarının gerçekleştirilmesinde,
- Öğrencilerin akademik başarılarının artırılmasında,
- Öğrencilerin okuma-anlama becerilerinin geliştirilmesinde,
- Öğretim sürecinde ifade edilmesi güç kavramların öğretilmesinde,

- Öğrencilerin estetik yönlerinin, kişiliklerinin, toplumsal ve kültürel değerlerinin geliştirilmesinde,
- Öğrencilerin tarihsel farkındalığının artırılmasında,
- Toplumsal sorunların öğrenciler tarafından ele alınıp onların çözümlerine ilişkin yine öğrencilerin çaba göstermesinde,
- İnsani, kültürel ve evrensel değerlerin aktarılmasında,
- Kültürün, zihni şekillendirmesinde önemli bir yere sahip olması nedeniyle toplumun sürdürülebilir değerlerinin aktarılmasında,
- Başka kültürleri tanıma, onlarla iletişim kurabilme ve onlara kendini ifade edebilme becerisinin kazanılmasında,
- Eleştirme, sorgulama, çözümlenme ve empati kurma yeteneklerinin geliştirilmesinde, öğrenci ve öğretmenlere yardımcı olacağı söylenebilir.

Sosyal Bilgiler, edebi eserlerden öğretim materyali bulunması en kolay derslerdendir (Şimşek, 2009: 391; Krey, 1998: 11; Mindivanlı vd., 2012). Çalışma odağında insan olan Sosyal Bilgiler ve edebiyatın ilişkisi, güncel olmakla birlikte çok eskiden beri alanyazında var olan bir konudur (Akkuş, 2006: 39). Sözü edilen derse ilişkin içeriğin öğretiminde yardımcı olması için özellikle çocuk edebiyatının kullanılması köklü bir geçmişe dayanmaktadır (Sandmann ve Ahern, 2002).

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı incelendiğinde de alanın öğretimde çeşitli edebi eserlerden yararlanılabileceği görülmektedir (Michaelis ve Garcia, 1996: 62). Türkiye’de 2004-2005 öğretim yılında uygulanmaya başlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında da edebi eserlerin Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılması gerektiği belirtilmektedir (Demir ve Akengin, 2011: 2). Kimi Sosyal Bilgiler ders kitaplarında da çeşitli edebi eserlerden yararlanıldığı görülmektedir. Bunların kullanılması ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarına büyük bir zenginlik katmıştır (Oruç, 2009).

Öğretimde başarıyı garanti edecek bir yöntem olmamakla birlikte edebi eserlerin etkili Sosyal Bilgiler öğretimi arayışında önemli bir rol üstlendiği söylenebilir (Demir ve Akengin, 2011: 2). Ancak gün geçtikçe Sosyal Bilgiler eğitimcileri arasında edebi eserlerin, alanın öğretimine önemli katkılarının olduğunu kabul edenlerin arttığı görülmektedir (Akkuş, 2006: 39; Oruç, 2009). Bunlardan biri olan Krey (1998:11-12) etkili bir Sosyal Bilgiler öğretiminin gerçekleştirilmesinde edebi ürünlerin katkılarını şöyle sıralamaktadır;

- Edebi eserler meydana gelen bir problemi bütün yönleriyle okuyucularına aktararak çözüm yolları bulunmasına ilişkin bir bakış açısı kazanmalarını sağlarlar. Bu özelliğiyle edebi eserler okuyucularına çoğu

ders kitabında görülen tipik detay yaklaşımından çok bir toplu öğretim dersi olan Sosyal Bilgiler gibi alanlar için önemli görülen “bütüncül bir resim” sunarlar.

- Sınıfta edebi ürün kullanılmasıyla öğrenciler ilk elden yaşayamadıkları özel durum ve ortamlar hakkında bilgilerini artırır. Örneğin yaşamları boyunca hiç karşılaşma imkânı bulamayacakları farklı kültürleri tanıyabilir, farklı yer ve zamanlara ilişkin bilgiler edinebilirler.

- Öğrenciler edebi ürünler sayesinde olağan olayların dışında olağanüstü durumlarla da karşılaşabilirler.

- Edebi ürünler, farklı durumlar karşısında insanların yaşadıkları duyguları anlayabilmeleri için öğrencilere, içerden bir bakış açısı empati kurma olanağı sunarlar. Böylece yeterli yaşam deneyimleri olmayan öğrenciler, edebi ürünler sayesinde dünyada meydana gelen çeşitli olaylara ilişkin duygusal deneyimler kazanmaya başlarlar.

- Ders kitapları ve kaynak kitaplar genellikle tarihler, yerler, ünlü kişiler ve bir durumun istatistiklerini içeren bilgileri özet ifadelerle sunarlar. Okuyucular böyle bir durumda kitaplarda anlatılan olaylar karşısında o dönemde yaşayan bireylerin arzuları, hayal kırıklıkları ve sevinçlerini algılayamadıkları gibi kendilerini o dönemde olayları yaşayan bir kişinin de yerine koyamazlar. Edebi ürünler ise okuyucularına insanların deneyimledikleri olayların gerçeklikleriyle eserde geçen insanların kendilerine özgü karakteristik özelliklerini bir denge ile sunarlar.

- Edebi ürünler öğrencilere kendi kişisel deneyimlerine benzeyen duygu, olay ve karakterleri tanıma fırsatı sağlarlar.

Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı üzere çeşitli problemleri yaşatarak çözüm aranmasına yardım etmeleri, edebi ürünleri okuyan herkes için bütünsel deneyimler sunar. Böylece öğrencileri ders kitaplarındaki detaycı yaklaşımdan uzaklaştırır. Bilindiği gibi bütünsel bakış, toplu öğretim sistemi için çok önemlidir. Bu nedenle bir toplu öğretim dersi olması nedeniyle Sosyal Bilgiler öğretiminde edebi eserlerin önemli fırsatlar yaratabileceği söylenebilir.

Öğrencilere gerçek ve gerçeğin ötesinde çeşitli estetik beceriler kazandıran şiir, öykü, roman, gezi yazısı gibi edebi ürünler kullanılarak Sosyal Bilgiler için önemli olan; geçmiş, şimdi ve gelecek bağlantılı analiz becerilerinin daha güçlü bir düzeyde kazandırılabilmesi söylenebilir. Okuyucularını, olgularla görüşler arasında bırakarak dengeyi bulma ve karar verme sürecine iten edebi ürünler, bu sayede okuyucuların kendi kişisel deneyimleriyle karakterler ve olaylar arasında ilişkilendirme yapma fırsatı sunabilirler. Bu özelliğiyle ders çıkarmalarına yardımcı olduğu

öğrencilerin, yaşamlarını gözden geçirmelerini de sağlayabilirler. Tüm bu etkiler sonucunda edebi eserler insanlar ve olaylara yönelik olarak okuyucularına bir bakış açısı kazandırır.

Sosyal bilimler ve Sosyal Bilgiler gibi kimi edebi eserlerin de birey ve toplum odaklı konuları kendi ilkeleri açısından işledikleri görülmektedir. Edebi eserler, insanlar kadar yerler hakkında da çeşitli bilgiler sundukları gibi “sonra” ve “şimdi” kavramları kadar, “değişim” ve “süreklilik” kavramlarını da geliştirebilmektedirler. Örneğin bütün insanlara ihtiyaç ve istekler kadar kıtlık problemiyle de karşılaşabileceklerinin farkına varmalarını sağlayabilirler. Böylece sosyal bilimlerden biri olan ekonomiye ilişkin kavramları da anlamalarına yardımcı olabilirler.

Sosyal Bilgiler dersinin öğrenilmesindeki gereklilikler arasında çeşitli bilgi, beceri ve değerler bulunmaktadır. Bu boyutlara özellikle edebi yaklaşımın, önemli katkılar getirebileceği düşünülmektedir. Bilgi boyutunda Sosyal Bilgiler konu alanları ve bunlara ilişkin çeşitli kavramların öğretiminde edebi eserlerden yararlanılabilir. Beceri boyutunda eleştiriye dayalı karar verme sürecini işletme, okuma-anlamaya dayalı iletişim, gezi yöntemi gibi beceriler geliştirilebilir. Değer boyutunda da farklı alan ve kültürlerle empati ve hoşgörü edinimine destek olunabilir.

Sosyal Bilgiler alanına ilişkin konular, edebi yaklaşımla okuyucu için daha alımlı hale getirilebilir. Sosyal Bilgileri öğrenmeye çalışanların dikkat ve ilgileri çekilerek öğrenmeye güdülenmeleri, kalıcı öğrenmeyi sağlama açısından önem taşır. Bu durumda edebi ürünler için öğrenmeyi destekleyici yapıda oldukları söylenebilir. Eğitimin her aşamasında kullanılacak olan edebiyatla ilişkilendirme, özellikle ilköğretim düzeyindeki öğrenciler için oldukça yararlı görülmektedir. Bu kapsamda edebiyat ve Sosyal Bilgiler ilişkisi oldukça önemlidir (Krey,1998; 11, Maden, 2008: 148; Michaelis ve Garcia, 1996: 62; Öztürk, 2007: 71; Şimşek, 2006: 189).

Bilinmeyen yerlerin keşfi ve uzaktaki ülkelerin merak edilmesiyle insanlar, yeni yerleri çeşitli amaçlarla tanıma ihtiyacı hissetmiş ve gezi yazıları (seyahatnameler) da bu ihtiyaca cevap vermiştir. Gezi yazılarında sosyal bilimlerden coğrafyanın konusu olan mekânı, tarihin konusu olan zamanı, sosyolojinin konusu olan toplumu, antropolojinin konusu olan kültürü görmek mümkündür. Bu eserler gidilmesi mümkün olmayan yerler, kültürler ve zamanlara doğru okuyucuyu taşıyarak öğrencilerin kişisel olaylara ilişkin bilgilerini genişletir. Öğrencilere yerler hakkında da hayal gücü sunar, genel kültürlerini geliştirerek bir bakış açısı kazandırır (Maden, 2008: 148; Öztürk, 2007: 72; Pektaş, 2013).

Yazarların gezdikleri alanlara ilişkin izlenimlerini anlattıkları edebi eserlere gezi yazısı denmektedir (Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 130; Pektaş, 2013). Gezi yazısı, gezilen yerlerde görülen maddi ve manevi özellikleri, belli bir edebi usule uygun anlatan düz yazı türüdür (Maden, 2008: 156). Gezi yazılarında, gezilen yerin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafi özelliklerine değinilir. Bu bağlamda turizm özelliklerinden yerleşme tipleri ve mesken özelliklerine kadar konular yer alır. Derste işlenen alana ait gezi yazıları öğrencilerin dikkatini toplamak ve kalıcılığını sağlamak açısından da önem taşır (Maden, 2008: 148; Öztürk, 2007: 72). Gezi yazılarında yalnız gezilip görülen yerlerin doğal özelliklerinin belirtilmesiyle yetinilmez. O yerlerdeki insanların gelenek, görenek ve zevkleri de tanıtılmaya çalışılır (Pektaş, 2013). Kimi yazarlar, içinde yaşadıkları ya da gezdikleri coğrafi ortamdan etkilendikleri her kesimden insanla ilişki kurup bunlara duygu ve düşüncelerini de katarak yazıya aktarmaktadırlar (Özçağlar, 2011: 106). Gezi yazılarının yurt içi ya da yurt dışını konu alanları bulunmaktadır. Amaç ve yazılış bakımından da günü gününe alınmış notlara dayalı, mektup biçiminde veya bir ülkeyi daha nesnel ve derinlemesine tanıtmayı amaçlayan gezi yazılarına rastlanılabilmektedir. Kimi yazarlar, gezip gördükleri yerleri günü gününe veya aralıklı olarak tuttukları notlarla anlatırlar. Kimilerinde de yazarların kişisel gözlemleri yanında daha başka bilgi ve belgelere dayalı betimleme ve yorumlar yer alır. Yazarlığı bir meslek olarak benimsemiş kimselerin eserlerinde gezilen görülen yerler, değinilen konular, insanlarla ilgili gözlemler yazı sanatının birçok özelliğini yansıtan renkli bir dille anlatılır (Pektaş, 2013).

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2013) belirtildiği gibi gezi yazıları, gezi yapılamayacak alanlara (kıta, okyanus, ülke vb.), sanal geziler gibi öğrencilerin okuyarak, hatta kimi kitaplardaki fotoğraflardan görerek gitmelerine ortam oluşturabilir. Ayrıca gezi yazılarında, yaşanan sürecin aktarılması gezi tekniğinin de öğrenilmesini sağlayabilir. Bu bağlamda hazırlık-planlama, uygulama ve değerlendirme aşamaları okunarak öğrenilebilir. Gezi yazıları gezi tekniğinin öğrenilmesiyle bir beceri eğitimine temel oluşturabilir. Ayrıca uygulama boyutunun aktarılmasıyla beceri yanında Sosyal Bilgiler konu alanına ilişkin bilgilenme sağlanabilir. Yazarların yapmış oldukları eleştiri ve yorumlar da gezi tekniğinin değerlendirme aşamasına katkı getirebilir. Bunun eleştirel bir bakışla Sosyal Bilgiler öğrenmede önemli görülen karar verme sürecini olumlu yönde etkileyebileceği öngörülebilir.

Sosyal Bilgiler öğretimiyle edebiyat ilişkisinin çeşitli araştırmalara konu edildiği görülmektedir. Bunlardan birinde Şimşek (2000); İlköğretim 6-7. sınıflar Sosyal Bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde yaptığı deneysel çalışmada öğrencilerin bilgi düzeylerini, hikâye anlatım

yönteminin arttırdığını belirlemiştir. Otluoğlu (2001) ise yazılı edebi ürünlerin Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde kullanılması üzerine yaptığı deneysel çalışmada edebi ürün kullanımının öğrencilerin bilişsel kazanımlarında etkili olmadığını ancak, öğrencilerin duyuşsal kazanımlarında anlamlı derecede fark yarattığını belirlemiştir. Kan'a (2006: 542) göre çeşitli araştırmalar Sosyal Bilgiler konuları için edebi metinlerin ders aracı olarak kullanılması öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmede, empati kurabilmelerinde ve kendilerini ifade edebilmelerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Diğer araştırmalar incelendiğinde edebi eserlerin; Sosyal Bilgiler içeriğini anlamaya katkıda bulunabileceği, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmede yardımcı olabileceği, geçmiş ve günümüz olayları arasında önemli bağlantılar kurmada genç okuyuculara imkânlar sağlayabileceği ve öğrencilere geçmişi daha iyi görselleştirmelerinde yardımcı olabileceği anlaşılmaktadır (Farris ve Fuhler, 1994; Guzzetti, Kowalinski ve McGowan, 1992; Smith, 1993; Brozo ve Tomlinson, 1986; Davis ve Palmer, 1992; Fuhler, 1991; Owens ve Nowell, 2001; Palmer ve Burroughs, 2002; Harms ve Lettow, 1993).

Ortak çalışma alanlarının toplum olması nedeniyle Sosyal Bilgiler öğretiminde edebiyattan yararlanılabileceği düşünülmektedir. Üstelik estetik ve edebi yaklaşımın öğrencileri Sosyal Bilgiler öğrenmeye güdüleyebileceği de öngörülmektedir (Michaelis ve Garcia, 1996: 62; Öztürk, 2007: 71). O halde tüm edebi türlerin Sosyal Bilgiler öğretimindeki katkılarının araştırılmasında yarar vardır. Bu anlamda, Gülten Dayıoğlu'nun gezi yazıları örneğinde yapılan araştırmanın Sosyal Bilgiler öğretimine bir katkısının olması beklenmektedir.

Yazar yazılarını bir ders gibi aktarmadığını, çocukların düzeyine uyacak bir biçimde bir sentezden geçirdikten sonra edebi bir yaklaşımla sürükleyici bir kurguda sunduğunu belirtmektedir. 2004-2005 öğretim yılında çocuklar arasında en çok okunan yazar seçilen Dayıoğlu'nun (2013) gezi yazıları hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklamaktadır;

"Gezi yazıları o kadar önemli ki. Birçok öğretmen bunun farkına vardı. Ders kitaplarının paralelinde okutanlar var. Coğrafya, Sosyal Bilgiler derslerinde. Gittiğim yerleri birinci kaynaktan bire bir yaşayarak anlatıyorum. Gezdiğim yerlerde teyple kayıt yapıyorum. Dünyanın hemen hemen 2/3'ünü gezdim. Ama beni çok etkileyen yerleri yazıyorum. Öğrenci ve yetişkin okuyuculardan gidip de görmüş gibi hissettiklerine yönelik dönütler alıyorum"

Gezi yazıları özelinde edebi eserlerin Sosyal Bilgiler öğretimine katkılarının araştırılmasında yarar görülmüştür. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı gezi yazılarını Sosyal Bilgiler öğretiminde

işlevselliği açısından değerlendirmek olarak belirlenmiştir. Aynı amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır;

1-Gezi yazıları (Dayıoğlu örneğinde) Sosyal Bilgiler öğretimine yönelik olarak;

- hangi bilgi-kavramların
- hangi becerilerin
- hangi değerlerin kazandırılmasında kullanılabilir?

2-Gezi yazılarının Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının öğrenme alanlarıyla ilişkileri nelerdir?

YÖNTEM

Tarama modelinde gerçekleştirilen bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinin bir türü olan doküman analizinden yararlanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2012: 77). Tarama, nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarının kullanılmasına olanak sağlayan bir modeldir (Kırcaali-İftar, 1997, s.5). Tek başına bir araştırma yöntemi olabildiği gibi diğer nitel yöntemlere ek bilgi kaynağı olarak da kullanılabilen doküman analizi ise araştırılması amaçlanan olgular hakkında yazılı kaynakların analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 187).

Araştırmada Dayıoğlu'na ait gezi yazılarının odağa alınmasında birkaç etmen rol oynamıştır. Bunlardan biri 2011-2012 öğretim yılında Sosyal Bilgiler öğretmenliği programında okutulan Ülkeler Coğrafyası dersinde gerçekleştirilen gezi yazılarına dayalı öğrenme çalışmasında öğretmen adaylarının en çok Dayıoğlu'nun kitaplarını kullanmalarıdır. Dolayısıyla yazarın kitaplarına kolay ulaşılabilir. Ayrıca yazarın kişisel İnternet sayfasında (Dayıoğlu, 2014) gezi yazılarını, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kaynak kitap olarak okuttuğu bilgisidir. Böylece araştırma sayesinde Sosyal Bilgiler öğretiminde Dayıoğlu'nun gezi yazılarından yararlanılıp yararlanılamayacağı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İsim ve yayınevleri belirlendikten sonra çalışmaya konu olan Gülten Dayıoğlu'nun kıtalara ilişkin gezi yazılarını içeren kitapları, araştırmacılar tarafından edinilmiştir. Bu dokümanların orijinalliği araştırmacılar ve edebiyat uzmanı olan bir akademisyen tarafından kontrol edilmiştir. Kitapların bir yazar tarafından günü gününe kaleme alınmış, bir ülkeyi daha nesnel ve derinlemesine tanıtmayı amaçlayan yurt dışı gezi yazıları türünde olduğu görülmüştür. Ancak, kimi kitaplarında yazarın kişisel gözlemleri yanında yerel broşür ve belgelere dayalı betimleme ve yorumlar

yaptığı belirlenmiştir. Yazarın Avrupa dışındaki tüm kıtaları temsil edebilecek sayıda gezi yazısı kitabının bulunduğu görülmüştür. Bunlar arasında okunan kitaplar ve temsil ettikleri kıtalar şöyledir; Efsaneler ülkesi Çin'e yolculuk (Asya), Mısır'a yolculuk (Afrika), Kenya'ya yolculuk (Afrika), Nepal'e yolculuk (Asya), Hindistan'a yolculuk ve Nepal gezisi (Asya), Güney Pasifik Adalarına yolculuk (Okyanusya).

Araştırmacı tarafından okunan kitapların içeriği analiz edilmiş ve ulaşılan temalardan bir cetvel oluşturulmuştur. Aynı kitaplar diğer Sosyal Bilgiler uzmanı akademisyen tarafından da okunarak tema cetveline işaretleme yapılmıştır. Daha sonra iki araştırmacı temaları karşılaştırmış ve görüş birliği sağlamışlardır. Dayıoğlu'nun gezi yazılarını içeren kitapların iki Sosyal Bilgiler uzmanı tarafından okunması, yazılardaki konuların tematik olarak içerik analizine tabi tutulması, tutarlılığı sağlamak amacıyla uzmanların sık sık bir araya gelerek temaların kapsamını tartışması, bunların bulgularda doğrudan alıntılarla desteklenmesi ve kodlama-işaretleme yapılan kitap ve belgelerin saklanması araştırmanın güvenilirlik önlemleri olarak sıralanabilir. Yazılarda temalar; sayfa, paragraf, cümle, sözcük vb. sınırlaması olmaksızın takip edilmiştir. Örneğin kültür kapsamında inanç temasına ilişkin kimi verilerin kitaplarda birkaç sayfa sürdüğü belirlenmiştir. Buna karşın iklim temasının bir kaç cümleyi kapsadığı görülmüştür. Elde edilen bulgular da temalara göre düzenlenmiş, betimlenmiş, başka araştırmaların bulgularından yararlanılarak yorumlanmış ve düz yazıyla sunulmuştur. Çünkü Yıldırım ve Şimşek'e (2005: 200) göre dokümanlardan elde edilen verilerin nicelleştirilmesi gerekmez. Belirlenen temalar doğrultusunda araştırma bulguları düz yazıyla da raporlaştırılabilir.

BULGULAR

Dayıoğlu'nun gezi yazıları incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersinin öğretilmesine temel oluşturabilecek çeşitli bilgi, beceri ve değerlere ulaşılmıştır. Bunlarla birlikte coğrafya, tarih ve antropoloji-kültür gibi sosyal bilimlerden oluşan olgu ve görüşlere rastlanılmıştır. Sosyal Bilgiler konu alanı kapsamındaki ünitelerde coğrafya, tarih, ekonomi vb. sosyal bilimler, insan hakları ve vatandaşlık bilgisi konuları toplulaştırılmış olarak ele alınmaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na (2013) göre sosyal bilim konuları; ayrı ayrı değil, çok yönlü ve ilişkilendirilerek işlenmelidir. Ayrıca öğrenme sürecinde edebî eserlerden yararlanılarak hatta Türkçe dersleriyle kaynaştırılarak da çeşitli Sosyal Bilgiler kazanımlarının (bilgi, beceri, değer) edindirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Bilgi/Kavram Öğretimi

Gezi yazılarında Sosyal Bilgiler öğretimine temel oluşturabilecek çeşitli kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan bir kısmı Sosyal Bilgiler konu alanlarına yöneliktir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda kimileri kıta, bölge, doğal ve beşeri ortam, çevre ve kirlilik, iklim, din, dil, kültür, ortak miras, turizm, devlet, vatan, yönetim, vatandaşlık biçiminde belirtilen çeşitli kavramların örneklendirilerek öğrenilmesinde gezi yazılarından yararlanılabileceği düşünülebilir. Ayrıca Dayıoğlu'nun yazılarında ülkelerin içinde buldukları bağımlı durum, yazarın eleştirel yaklaşımıyla ele alınmış ve aşağıdaki kavramlara bu bölümlerde daha çok yer verilmiştir. Bu kavramların çeşitli becerilerden oluştuğu görülmektedir. Benzerlik ve farklılık, etkin vatandaş, nedensellik, özgürlük, bağımsızlık bunlara örnek olarak sıralanabilir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (2013) kavram öğretimine ilişkin olarak şu ifadeye yer verilmiştir;

“Öğretmen, öğrencilerin disiplinlere ait yapısal kavramları öğrenmelerine dikkat etmelidir. Öğrencilerin, çizdikleri kavram ve zihin haritalarından yararlanarak, kavram yanlışları varsa, düzeltmelerine yardımcı olmalıdır. Önce kavramla ilgili olumlu ve olumsuz örnekler sunulup, bu örneklerden olumlu olanlarının üzerinde durularak, neticede öğrencinin örnekler yardımıyla kavramı bulması sağlanır. Kavramın nihâî tanımı bu sürecin en sonunda verilir”

Dayıoğlu'nun yazılarında aşağıdaki metinlerde olduğu gibi tanımlama ve örneklendirmeler yapılarak kimi kavramların öğrenilmesine uygun ortamlar yaratıldığı görülmektedir. Kavram gelişiminde çok önemli zihinsel süreçler olan genelleme ve ayırım için varlık ya da olaylara ulaşmak son derece önemlidir. Ancak bu, her zaman mümkün değildir. Bu durumda kavramlar genel ya da hatalı olarak öğrenilebilmektedir. Oysaki genelleme ve ayırım için olumlu-olumsuz yanlar, karşılaştırmalar ve örneklendirmeler öğrencilerin kavramı bulması ve daha doğru bir biçimde öğrenmesini sağlayabilirler (SBDÖP, 2013). Dayıoğlu'nun gezi yazıları incelendiğinde her zaman ulaşılamayabilecek yerlerin de ele alındığı hatta karşılaştırmalar ve örneklendirmeler de yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle kavram öğretimini olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir.

“Beethoven'in bitmemiş senfonisi gibi, Mısır'da da bir bitmemiş obelisk var. Üzerleri yazılı, resimli dikilitaşlara Obelisk deniliyor. Eski Mısır'da krallar, kendi adlarına ya da bir olayı ölümsüzleştirme adına, pek çok obelisk dikmişler. Ancak bunların büyük bölümü, Mısır'dan alınıp başka ülkelere taşınmış” (Mısır'a Yolculuk: 13/1).

“İlk kez, savanlarla kaplı bir alanla yüz yüze geliyorum. Diz boyu yüksek otlar, bodur baobap ağaçlarından oluşan savanlarda ilerliyoruz”(Kenya’ya Yolculuk: 12/4).

Dayıoğlu’nun gezi yazılarında çeşitli coğrafi betimlemeler de yapılmaktadır. Bunlar arasında gezilen alanın iklim, bitki ve hayvan coğrafyası, yeryüzü şekilleri, su kütleleri sayılabilir. Bunlara aşağıdaki metinler örnek olarak gösterilebilir.

“Venezüella’nın iklimi, hep ilkbahar. İnsanlar, yaza ve kışa özlem duyuyor. Çokluk sıcaklık 16-25 derece. Bu iklim yüzünden her yer çiçeklerle bezenmiş. Bizde, saksılarda özenle büyötmeye çabaladığımız tropikal çiçekler, burada ağaç olmuş. Atatürk çiçekleri, kaktüsler, hele orkideler! Yılın on iki ayı süren bu bahar iklimi nedeniyle evlerde otellerde soba, kalorifer vb. ısıtma düzeneği yok. Sıcak ve nemli hava insanı bunaltıyor. Bu yüzden konutlara soğutma düzeneği konulmuş. Bizim, ısınmak için yakıta ödediğimiz parayı, onlar serinlemek için harcıyorlar” (Güney Amerika’ya Yolculuk: 22/5).

“Masai Mara’daki yolculuğumuz sırasında bir de ne görelim! Ötede bir ağacın dibinde, dünya güzeli bir çita durmuyor mu? Çitanın postu kaplanıninkini andırıyor. Ama kendisi daha ufak. Çok yırtıcı bir hayvan. Avının peşine takıldığında, hızı saatte yetmiş mile kadar çıkıyor. Bu hayvanın sayısı giderek azalmaktaymış” (Kenya’ya Yolculuk: 25/5).

“Kent dışına çıkıp, Himalaya dağlarıyla Everest tepesini ve öteki tepeleri görmeye gidiyoruz. Derken, dağları saran bulutlar da katar katar akıp gidiyorlar. Ötelerdeki tepeler arasında, güneşin ilk ışıkları beliriyor. Hepimizde bir sevinç bir sevinç. Sanki, güneşi anasının karnından çıkarıp, doğumunu yaparak dünyaya biz armağan ediyoruz. Aydınlık ayıldıkça, Himalaya dağları olanca görkemiyle ortaya çıkıyor. Kimi tepeler buzullarla kaplı. Kimileri sarp kayalık ya da karlarla örtölmüş. Bu görünüm insana ürperti veriyor. Ötelerde, dünyanın en yüksek tepesi, Everest’in silueti beliriyor. Bu görkemli görünüm karşısında, iliklerime kadar titriyorum. Bu büyüü güzellik, sadece beni, değil, dorukta bulunan herkesi kuşatmış durumda. Kimliklerimiz, milliyetimiz, cinsiyetimiz yok olmuş...” (Hindistan’a Yolculuk: 158/2)

Yukarıdaki metinlerden anlaşıldığı gibi yazar kimi zaman tüm çıplaklığıyla gördüklerini aktarırken kimi zaman bunlara duygularını da katıyor ve aynı zamanda edebi bir dil kullanıyor. Bu yaklaşımın, kimi öğretmen ve öğrencilerin Sosyal Bilgileri, edebiyatın gücü sayesinde öğrenmeye ilgi duymalarını sağlayabileceği söylenebilir. Dayıoğlu’nun gezi

yazılarında gezilen alanın nüfus, yerleşme, ekonomi vb. beşeri coğrafya özelliklerine de rastlanılmaktadır. Bunlara aşağıdaki metinler örnek oluşturmaktadır.

“Los Angeles’ın toplam nüfusu sekiz milyon. Nüfusun yüzde yirmi sekizi İspanyol, yüzde on beşi zenci, yüzde yedisi Asyalı. Çok sayıda Meksikalı var. Bu durumda Amerikalılar azınlıkta kalıyor” (Bambaşka Bir Ülke Amerika’ya Yolculuk: 17/1).

“Reisin evine giriyoruz. Ev dediğime bakmayın. Çamurdan bir mağara gibi içerisi. Orta yerdeki ocakta odun yanıyor. Ocağın dumanı tavandaki delikten çıkıp gidiyor. Ateşin iki yanında çamurdan yapılmış ki sedir var. Sedir kaba saba işlenmiş bizon derisiyle kaplanmış. Duvarlarda ikişerden dört tane, avuç kadar pencere deliği var. Taban toprak, kapıdan girişte L şeklinde bir aralık var. Bu da soğuk ve yabancı hayvanların, odaya doğrudan doğruya dalmasını engelliyormuş”(Kenya’ya Yolculuk: 18/5).

“Nil’in sulama alanına giren yeşil şeritte, bir avuçluk toprak parçası bile görmek olanaksız. Her yer ekili. Başta bakla olmak üzere, türlü sebzeler, buğday, arpa, yonca, susam...Soğan ve tarlalar dolusu şeker kamışı...Muz bahçeleri...Mandalalar, keçiler...” (Mısır’a Yolculuk: 46/2).

“Uruban nehriyle dağ arasında sıkışıp kalmış köylülerin bir bölümü de, ataları olan İnkalar’dan kalma, teras tarlalarda tarım yapıyor. Bunlar hazırda konmuşlar besbelli. Teras tarlaları sizlere biraz açıklayayım: Dik bir dağ yamacı düşünün. Bu yamacın bir yeri enine olarak kazılmış. Yirmi otuz metre genişliğinde bir düzlük elde etmiş. Bu düzlüğün alt tarafı, park taşını andıran taşlarla duvar örülerek, desteklenmiş. Böylece, dağ yüzeyinde, merdiven merdiven düzlükler oluşmuş. Tarih kitaplarında okuduğunuz Babil asma bahçeleri de böyle yapılmış. Kızilderililer, bu düzlüklerin üstüne, vadi tabanından yumuşak toprak taşıyıp sermişler. Böylece, verimli tarlalar elde etmişler. Taş duvarlar toprak kaymasını önlediğinden, İnkalar’ın tarlaları günümüze kadar bozulmadan kalmışlar ” (Okyanuslar Ötesine Yolculuk: 60/3).

Dayioğlu’nun gezi yazılarında aşağıdaki örneklerde olduğu gibi gezilen alanın tarihi özellikleri, tarihi yerleri de betimlenmektedir.

“İskeleden karaya çıkıp, Edfu tapınağını gezeceğiz. Bu tapınak, Karnak ve Luksor’dan sonra yörenin en büyük tapınağı konumunda. Tüm tapınaklar belli bir plana göre yapılmış. Görkemli bir giriş kapısı, avlu, sunak, bina. Burası da öyle. Tapınağım çevresinde kerpiçten yapılmış bir dizi duvar var. Bunu Romalılar, çevre insanlarından korumak için yapmışlar. Bu tapınak, Tanrı Horus’a adanmış. Kapının iki yanında, Kuş Tanrı Horus’un görkemli heykelleri var. Bu tapınak ve heykellerde simetriye çok önem verilmiş. Heykellerde Mısır tanrıları, eski Yunan’da olduğu gibi aileleriyle

bütünleştirilmiş. Tapınaklarda ortak olan bir başka görünüm de, heykellerin, duvar resimlerinin, yaşamdan alınmış konuları yansıtması” (Mısır’a Yolculuk: 25/5).

Dayıoğlu’nun gezi yazılarında coğrafya ve tarih dışındaki insan davranışı, giyimi, inancı, dili vb. konularla psikoloji, antropoloji gibi diğer sosyal bilimlere ilişkin betimlemelerin de yapıldığı görülmektedir. Aşağıdaki metinler bunlara birer örnek oluşturabilir.

“Ürümcü sokakları pek renkli, canlı, neşeli. Halk yoksul. Ama öylesine güç ve sağlıklı bir görünümde ki! Gelir düzeyleri düşük olduğundan giyim kuşamları derme çatma. Ama bizlere, “Yoksulun efendisi” dedirtecek kadar onurlu ve kişilik sahibi her biri” (Çin’e Yolculuk: 12/3).

“Az ötelerde öbek öbek vahalar var. Ağaçlar arasında kerpiç evler görülüyor. Köylü kadınlar, uzun entariler giymiş. Kara çarşafı bürünmüşler, ama yüzleri açık. Erkekler de çokluk, beyaz uzun entari giymişler. Başlarında takke var. Nargile gibi bir düzenek kurmuşlar, keyif içinde tütürüp duruyorlar” (Mısır’a Yolculuk: 46/2).

“Bildiğiniz gibi Arjantin, baş döndürücü, yürek titretici tangoları ve uçsuz bucaksız çiftlikleriyle ünlü. Tango müziği ve dansı ilk kez, yüzyılın başlarında, Buenos Aires’te başlamış. Tango’nun başladığı gemiciler mahallesine gidiyoruz. Burası, geçen yüzyıldan kalma, iki üç katlı evlerden oluşuyor. Hepsinin de dış duvarları, değişik renkte boyanmış. İnsan kendini, tiyatro dekoru içinde sanıyor. Sokaklarda ünlü tangocuların heykelleri var. Kimi evlerden hala tango sesleri yayılıyor. Kimi balkonlarda tango yapılıyor. Tango gösterisi herkesi büyüledi. Müzik ayrı bir güzel ve etkileyici, dansçıları ayrı güzel. Doğrusu unutulmaz bir gece yaşadık” (Okyanuslar Ötesine Yolculuk: 69/9).

“Kenya’da devlet dili İngilizce. Okullarda birinci dil olarak İngilizce öğretiliyor. Öğrenim bu dille yapılıyor. Kenya halkı kırk iki değişik kabileden oluşuyor. Bu yüzden, dil birliğinin sağlanması zor” (Kenya’ya Yolculuk: 13/3).

“Hindistan’da halkın yüzde sekseni Hindu dininden. Hinduizm, milattan önce 1000 yıllarında doğmuş. “Veda” adlı kitaplarla dinin ilkeleri belirlenmiş. Budizm ise milattan önce 500 yıllarında, Hindistan’da doğmuş. Ancak Hindular Budizm’i din olarak benimsememişler. Bu yüzden Budizm, Hindistan dışındaki ülkelerde yaygınlaşmış. Hindistan’da Sih dini de yaygın. Hinduizm, çok tanrılı bir din...” (Çin’e Yolculuk: 15/3).

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi yazar, Sosyal Bilgiler alanına ilişkin kimi kavramlar hakkında tanımlama ve örneklendirmeler yapmaktadır. Ayrıca coğrafi, tarihi, psikolojik ve antropolojik özellikleri

betimleyici bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Kimi zaman da bunlara duygularını katarak edebi bir dil kullanmaktadır.

Beceri Öğretimi

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (2013) sıralanan; gezi-gözlem becerileri eleştirel ve yaratıcı düşünme, iletişim, Türkçe'yi doğru, güzel ve etkili kullanma, araştırma, problem çözme, karar verme, mekân, zaman, değişim ve sürekliliği algılama, sosyal katılım ve empati becerilerinin geliştirilmesine gezi yazılarının uygun ortamlar oluşturduğu söylenebilir. Bu açıklamalar gezi yazılarının, gezi yapılamayan alanlar için de bir sanal gezi gibi kullanılabilmesini düşündürmektedir. Ayrıca okuma süreci ve sonrasında çalışma ve değerlendirme kâğıtlarıyla öğrencinin kayıt tutması sağlanarak okuma, dinleme ve yazma becerilerinin geliştirilmesine de katkı getirebileceği anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımla öğrencilerin doğal ve tarihi çevreyi koruma bilinci edinmeleri, sanat zevki ve estetik duygularını geliştirmelerine de katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Dayıoğlu'nun gezi hazırlığı ve ulaşım araçlarıyla gezi sürecini yazılarında paylaşması, öğrenciler için öğretici olduğu kadar geziye de güdüleyici olabilir. Arazi uygulama ölçütlerine uygun, planlı bir gezi sürecinin Sosyal Bilgiler öğrenmeye olumlu katkılarının olabileceği düşünülebilir. Ayrıca gezilen alanlara ilişkin konumlandırma ve yön bulma becerileri de bunlara eklenebilir. Aşağıdaki alıntılar gezilerin planlanmaları vb. aşamalarına olduğu gibi güdüleme heyecan gibi duygularıyla gezilerin etkilerine bir örnek oluşturmaktadır.

"Her gezi öncesinde olduğu gibi bu kez yine, gideceğimiz yerle ilgili araştırmalar yapmaya giriştim. Çeşitli kaynaklardan Kenya ile ilgili bilgiler edinmeye çalıştım. Haritada gezeceğimiz yerlerin konumlarını inceledim. Bu sırada, gezilecek yerlerin, deniz yüzeyinden ki-üç bin metre yükseklikte olduğunu öğrendim. Kimi yerlerde Aralık-Ocak ortalaması 35 dereceyi buluyordu" (Kenya'ya Yolculuk: 8/3).

"Gezilerde insanları böylesine birbirine yaklaştıran, hoşgörülü kılan nedir diye düşünüyorum. Sonunda, amaç birliği olduğuna karar veriyorum. Hepimiz safari amacıyla burada toplandık. Doğa ve hayvanlar karşısında, aynı coşkuyu yaşıyor, aynı duygularla dolup taşıyoruz. Bu yüzden de birbirimizi, anlıyor, seviyor, sayıyor, birbirimize ilgi gösteriyoruz" (Kenya'ya Yolculuk: 28/5)

"Öylesine heyecanlıyım ki! Çünkü böylesine görkemli bir gemiyle ilk kez geziye çıkıyoruz. İlk kez büyümlü adaların bulunduğu, Güney Pasifik'e"

açılıyor. İlk kez Polinezya ve yöresini gezeceğiz” (Güney Pasifik Adalarına Yolculuk: 23)

Aşağıdaki ifadeler, yazarın gezdiği alanlardaki gözlemlerine eleştirel bakışını yansıtmaktadır.

“Waitangi yöresinin, İngilizlere geçişinin anılarıyla dolu müzeye varıyoruz...İngilizlerle Maori kabile başkanının, senet imzalarken çekilmiş fotoğrafları, insanın içini burkuyor...Şimdi Waitangi’de, eski Maorilerin yerlerinde yeller esiyor. Artık ırkları da karışmış. Ne dinleri, ne eski töreleri kalmış. Çünkü yabancılar Maorilerin topraklarını ellerinden almakla kalmamış, misyoner papazlar getirterek, onları Hıristiyanlaştırmışlar. Misyonerler, yerlilerin akılları çelinmesin diye, çok tanrılı günleri anımsatan, her türlü bina, heykel, taş, taht, kurt, kuş sembollerini yok etmişler. Bu arada dünya kültürüne önemli katkı sağlayacak olan, pek çok eser de yok olmuş. Meksika’da da İspanyollar Aztek ve Maya piramitlerini yıkıp, oradan elde edilen taşlarla kilise yapmışlar. Çok değerli yazıtları, belge niteliğindeki kitapları da alıp götürmüşler. Şimdilerde, Aztek ve Maya kültürünün temelleri olan bu belgeleri, İspanya ve Viyana müzelerinde görebilirsiniz ” (Güney Pasifik Adalarına Yolculuk: 48/2-4).

“Auckland’da bir şey dikkatimi çekti. Her şey çok iyi çok güzel de bu toprakların asıl sahipleri nerede? Onlar, sadece topraklarını yitirmekle kalmamış, kültürlerini, inançlarını, hatta örf adetlerini bile yitirmişler. Köklerinden koparılmışlar. Sığlara kök salan yoz sarmaşıklar gibi, yaşamaya çalışıyorlar. Kendileri ne Avrupalı, ne de buralı!...” (Güney Pasifik Adalarına Yolculuk: 66/2).

“Burada eskiden önemli bir tapınak varmış. Hıristiyanlığın etkisiyle gözden düşmüş. Aslında halkın çoğunluğu Katolikmiş... Sizin anlayacağınız, Avrupalı misyonerler burada da iyi iş çıkarmışlar. Ne var ki, yine de geçmişi tümüyle belleklerden söküp atamamışlar. Hatta halk arasında, zaman geçtikçe, geçmişlerini, geleneklerini arama bilinci oluşmuş. Bu yüzden atalarından kalma yıkık tapınakları onarıp, geçmişlerine sahip çıkmaya başlamışlar” (Güney Pasifik Adalarına Yolculuk: 72/1).

Aşağıdaki ifadeler ise yazarın karşılaştırma-ilişkilendirme yapmasına bir örnek oluşturmaktadır.

“Tauranga’da köydeki ahşap evler, Arjantin’deki tango mahallesinde olduğu gibi, türlü renklere boyanmış. Ama yine de gecekondu görünümünden kurtarılamamış” (Güney Pasifik Adalarına Yolculuk: 73/1).

“Bizim yattığımız saatlerde Türkiye’de sabah oluyor. Buna alışmak eppey zor. Sabahleyin Üzümcü gezisine çıkıyoruz. Burası bizim İç Anadolu kentlerimizin, otuz-kırk yıl önceki halini andırıyor. Sokakları kalabalık, yollarda özel araba yok.” (Çin’e Yolculuk: 10/5).

“Kentın surları Çin Seddini andırıyor. Xian iklimi Ankaramıza benziyor” (Çin’e Yolculuk: 58/7).

“Dünyaca ünlü Çin porselenlerinden yapılmı yemek takımları da pek güzel. Ama dünyadaki en zengin porselen koleksiyonun Topkapı Müzesi’nde olduğunu bildiğimden buradakiler beni pek etkilemiyor” (Çin’e Yolculuk: 48/3).

“Çocuk sarayı’nı görünce dertlerim depreşiyor. Keşke diyorum, bizde de böyle bir eğitim kurumu olsa. Ülkemizde kim bilir nice üstün yetenekli çocuk var. Bizim kuşak bu çocuklara böyle bir olanağı sağlayamadı. Umarım yeni kuşaklar bunu yapabilir. Sanat dünyanın her yerinde geçerli, saygın bir tanıtım ögesi. Türkiye’mizin yabancı ülkelerde gereği gibi tanınmadığından yakınıp duruyoruz bizim de üstün yetenekli sanatçılarımız, sporcularımız olsa, öyle ün salarız ki dünyaya!...” (Çin’e Yolculuk: 87/5).

Yukarıda görüldüğü gibi yazar, gezilerin planlanması, hazırlık süreci ve gezi aşamalarına değinerek Sosyal Bilgiler öğretimi açısından önemli bir becerinin edinilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca gezilen alanlara eleştirel bakış, karşılaştırma-ilişkilendirmeye dayalı bir yaklaşımla düşünme becerilerinin geliştirilmesine destek vermektedir. Bunları aktarırken de kimi zaman güdüleyici heyecanlandırıcı bir dil kullandığına tanık olunmaktadır.

Değer Öğretimi

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer verilen bağımsızlık, özgürlük, barış, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi değerlerin kazandırılmasına gezi yazılarının katkı getirebileceği söylenebilir. Çünkü incelenen eserlerde gezilen arazilerde yaşayan halkların önemseddiği değerler, örneklendirilerek aktarılmaktadır. Programda da belirtildiği gibi Sosyal Bilgiler dersinde değer öğretiminin; bir örnek olaydan ya da öyküden hareketle, değerleri açıklama, ahlâkî muhakeme ve değer analizi şeklinde yapılmasının önemine dikkat çekilmektedir. Aşağıdaki ifadeler, gezilen ülkelerdeki değerlere (hoşgörü, barış, çevre duyarlılığı vb.) bir örnek oluşturmaktadır;

“Yeni Zelanda’da değişik kültürlerden gelen insan toplulukları dostça yaşamaktalar. Her topluluk buraya kendi kültürünü de getirmiş. Ama, toplum içinde baskın kültür, Maori kültürüdür. Bu kültürün yok olmaması için çalışmalar yapanlar var” (Güney Pasifik Adalarına Yolculuk: 31/3)

“Jambo Kenya’da en çok kullanılan sözcük...Jambo derken, öylesine sıcak ve candan ki!..İnsan kırk yıllık dostuyla selamlaştığını sanıyor. Bu güne değin beş kıtada kırk ülkeyi gezdim. Kimi ülke insanların selamı baştan

savma, kimilerinin ki ise içten. Kenyalılar bir insanı selamlarken, gülümsemeyi adet edinmişler. Dili, ırkı, rengi,uyruğu bambaşka birileri tarafından, güler yüzle selamlanmak, öyle coşku verici bir olay ki!...” (Kenya’ya Yolculuk: 7/3-5)

“Dünya barışının sağlanmasında, insanlığın birbirine bağlayacak ortak bir amaç saptanması, çok yararlı olur inancındayım. Sanırım bu amaç, gitgide oluşmakta. Çevre bilinci, gerçekten, yeryüzündeki insanları birbirine bağlayacak güçlü bir amaç olabilir. Güzelim dünyamızın, sorumsuzca kirletilmesi; doğaya, hayvanlara zarar verilmesi, insanları iyiden iyiye tedirgin etmeye başladı. Çevre konusu tüm insanlığı ilgilendirdiğinden, bu konu dil, milliyet, ırk, cins, renk gibi kavramların üstünde görülüyor. Gezilerim sırasında konuştuğum insanlardan bu izlenimi edindim. Bu gidişe çok seviniyorum. Belki tüm insanlar, savaşları bir yana bırakıp dünyayı her tür kirlilikten kurtarma amacı çevresinde birleşebilirler. O zaman yaşam ne güzel olur kim bilir” (Kenya’ya Yolculuk: 29/1)

“Ayinden sonra bizlerle tek tek selamlaşma töreni başladı. Bu selamlaşma, burunlar birbirine sürtülerek yapılıyordu. Durumu biraz yadırgadım ama, burnumu yerlilerin burunlarına sürterek, selamlaşmaktan da geri kalmadım. Bu garip selamlaşmadan sonra kutsal yiyecektek sunular. Onu bir güzel yedik. Ödeme yapmak istedik ama para almadılar!” (Güney Pasifik Adalarına Yolculuk: 71/3)

Yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü gibi, Dayıoğlu’nun gezi yazılarında kimi zaman sadece betimleyici, kimi zaman duyguları da içeren güdüleyici bir dil kullanılmıştır. Yazar bazen eleştirici, yorumlayıcı, karşılaştırmacı, ilgi kurucu, ders çıkarıcı bir yaklaşım sergilemektedir.

Gezi Yazılarıyla Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Öğeleri ve Öğrenme Alanları Arasındaki İlişki

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda edebi ürünlerin Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılması gerektiği belirtilmektedir (Demir ve Akengin, 2011: 2). NCSS (Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi)’nin belirlemiş olduğu Sosyal Bilgiler standartları (Martorella, 2001: 78), Türkiye’de öğrenme alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Gezi yazılarının öğretimdeki işlevselliği belirlenmek isteniyorsa aynı zamanda “gezi yazıları hangi Sosyal Bilgiler standartları ya da öğrenme alanlarını içermektedir?” sorusuna da yanıt verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda yapılan analiz sonucunda Dayıoğlu’na ait gezi yazılarının çoğunlukla kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarına yönelik öğeler içerdikleri görülmüştür. Bunları birey ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim, güç yönetim ve toplum öğrenme alanlarına

ilişkin öğelerin izlediği anlaşılmaktadır. Hatta kimi zaman bilim ve teknolojiye dahi yer verildiği belirlenmiştir. Hangi Sosyal Bilgiler kazanım ve etkinliklerinin öğretiminde gezi yazılarından yararlanabileceği, Dayıoğlu'nun gezi yazıları ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın analizinden sonra aşağıdaki gibi ortaya konulabilir.

Birey ve Toplum öğrenme alanında; 4. sınıf kazanımı olan "bireysel farklılıkları tanıyarak ve kabul eder" ile "Farklı ve Özel" (İnsanların farklılıklarının bir zenginlik olduğuna örnekler verilir) etkinliğine gezi yazılarının uygun öğrenme ortamı oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca bunun açıklamalarda belirtilen doğrudan verilecek değer olan duygu ve düşüncelere saygı ve hoşgörüye de katkı sağlayabileceği öngörülebilir. 7. sınıf programındaki aynı öğrenme alanının açıklamalarında belirtilen farklılıklara saygı değerine gezi yazılarının katkısı olabileceği düşünülebilir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında; 4. sınıf "kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir" kazanımının edindirilmesine gezi yazılarının uygun öğrenme ortamı oluşturduğu söylenebilir. "Geçmişin İpuçları", "Bir Zamanlar", "Bir Gezi Yapalım" (Tarihî mekan, müze ve anıtlara gezi düzenlenir) Ör: Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi gezisi, "Kahramanıma Mektup" "Sanal Alan Gezisi" (İnternet üzerinden sanal gezi yapılır) etkinlikleri de gezi yazıları kullanılarak işlevsel hale getirilebilir.

5.sınıf "Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve yapıtları tanıyarak", "Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir", "Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır", "Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar" kazanımlarının edindirilmesine gezi yazılarının uygun öğrenme ortamı oluşturduğu söylenebilir. "Üç Taş Oyunu" (Ülkemizdeki doğal varlıklar ile tarihî mekân, nesne ve yapıtlarla ilgili soruları cevaplamaya yönelik bir oyun oynanır), "Sanal Alan Gezisi" (Ülkemizdeki doğal varlıklar, tarihî mekânlar, nesnelere, yapıtlar hakkında internet araştırması yapılır), "Bir Gezi Yapalım" (Tarihî mekân, müze ve anıtlara gezi yapılır. Örnek: Anıtkabir Gezisi), "Yerel Tarih Çalışması" (Çevredeki tarihî mekân, nesne ve yapıtlarla ilgili araştırma raporu hazırlanır), "Hikâye Okuma Bayramı" (Okuma etkinlikleriyle, seçilen hikâye, masal, efsane ya da destanlardaki kültürel izler fark edilir), "Fotoğraf İnceliyoruz" (Fotoğraflar kullanılarak Cumhuriyet sonrası günlük yaşamdaki değişiklikler yorumlanır) gibi etkinliklerin gerçekleştirilmesinde gezi yazılarından yararlanılabilir. Dayıoğlu'nun gezi yazıları ilgili alalara

ilişkin fotoğrafları da içermektedir. Bu yüzden açıklamalarda belirtilen görsel okuma, doğrudan verilecek beceri: görsel kanıt kullanma (nesne, minyatür, gravür, fotoğraf, karikatür, grafik, temsili resim vb.) ve doğrudan verilecek değer olan estetiğin kazandırılmasında edebi ürünler olan gezi yazıları kullanılabilir.

6. sınıfta “Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur”, “Görsel ve yazılı materyallerden yararlanarak İslamiyet’in ortaya çıkışı ve yayılışını inceler” gibi kazanımların öğretiminde edebi metinlerden gezi yazıları kullanılabilir. “Destan ve Yazıtlara Göre Uygurlar” (Uygur dönemi yazıt ve destanları incelenerek dönemin Türk kültürünün özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunulur” benzeri etkinliklerin gerçekleştirilmesinde tarihi ve kültürel alanları incelemesi nedeniyle gezi yazılarından yararlanılabilir. Açıklamalar kısmındaki “Türk destanları, yazıtlar, döneme ait seyahatnameler vb. belgelerden elde edilen bilgiler çerçevesinde Hun, Kök Türk ve Uygur dönemi ele alınacak; Kavimler Göçü ve sonuçlarına da yer verilecektir” bilgisi gezi yazılarına zemin oluşturmaktadır. İlgili öğrenme alanının “doğrudan verilecek beceri: çıkarımda bulunma”, ve “doğrudan verilecek değer: kültürel mirasa duyarlılık” kazandırılmasında gezi yazılarından yararlanılabileceği düşünülebilir. 7. sınıfta “Seyahatnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örneklendirir” kazanımı ve “Seyyahların Gözüyle” (Çeşitli dönemlere ait seyahatnamelerden alınmış metinler üzerinde inceleme yapılır) etkinliğinin gezi yazılarının Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanımına bir temel oluşturduğu söylenebilir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında; 4. sınıf “Çevresinde gördüğü doğal ve beşerî unsurları ayırt eder” ve “Efsane, destan, öykü, türkü ve şiirlerden yararlanarak yaşadığı yerin coğrafi özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunur” kazanımlarının öğretiminde gezi yazılarından yararlanılabilir. “Gezelim Öğrenelim” ve “Yaşadığımız Yeri Tanıyalım” (Yaşadığımız yer ile ilgili efsane, öykü, türkü ve şiirler incelenir) etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde gezi yazıları kullanılabilir. Açıklamalar kısmında belirtilen “Doğrudan verilecek beceri: Mekanı algılama” ve “Doğrudan verilecek değer: Doğa sevgisi” gibi beceri ve değerlerin kazandırılmasına gezi yazılarının katkı getirebileceği söylenebilir.

5. sınıf “Yaşadığı bölgede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar”, “Yaşadığı bölgedeki insanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerle coğrafi özellikleri ilişkilendirir” ve “Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve

ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterir” gibi kazanımların edindirilmesinde gezi yazılarından yararlanılabilir. “Turist Rehberi Olalım” (Yaşanılan bölgenin genel özelliklerini anlatan bir kitapçık hazırlanır) ve “Bölgemizi Tanıyalım” (Yaşadıkları bölgede belirlenen bir yere gezi düzenlenir) gibi etkinliklerin gerçekleştirilmesinde gezi yazıları işe koşulabilir. Geziler yoluyla öğrencilerin gezi yazıları oluşturmaları sağlanabilir. Açıklamalarda “Sözlü ve yazılı kültür öğeleri olarak türkü, şarkı, mâni, masal vb. verilecek” ifadesinin gezi yazılarına temel oluşturduğu söylenebilir. Gezi yazılarının “Doğrudan verilecek beceri: Gözlem” ve “Doğrudan verilecek değer: Doğal çevreye duyarlılık” gibi beceri ve değerlerin kazandırılmasına katkısı olabilir.

6. sınıf “Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar” ve “Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak, iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur” gibi kazanımların edindirilmesine gezi yazıları bir zemin oluşturabilir. “Çöl ve Kutup Arasında” (Dünya üzerinde görülen farklı iklim türleri ile ilgili yaratıcı drama çalışması yapılır), “Ne Yiyor, Nasıl Giyiniyorlar?” (Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan insanların günlük hayatlarını yansıtan fotoğraflar incelenir) ve “Yüzyıllar Boyunca Yerleşme” (Çeşitli görsel materyallerden yararlanarak yerleşmeyi etkileyen faktörler tarihsel süreçte incelenir) gibi etkinliklerin gerçekleştirilmesinde gezi yazılarından yararlanılabilir. Açıklamalarda belirtilen “Doğrudan verilecek değer: Doğal çevreye duyarlılık” gibi değerlerin kazandırılmasında gezi yazıları kullanılabilir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında; 5. sınıf “Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetleri fark eder”, “Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetler ile coğrafi özellikleri ilişkilendirir” gibi kazanımların edindirilmesinde gezi yazılarından yararlanılabilir. 6. sınıf “Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkilerini tartışır” kazanımı ve “Doğal Kaynaklarımız Bize Emanet ” (Doğal kaynakların bilinçli kullanımına ilişkin projeler tasarlanır) etkinliğinin öğretilmesinde gezi yazılarından yararlanılabilir. Dayioğlu'nun yazılarında gezilen arazide yeri geldikçe çevre sorunlarına dikkat çekildiği görülmektedir. Aynı yazılarda tarihi alanlar, eserler ve yaşanan sorunlara da değinilmesi, 7.sınıf açıklamalarında belirtilen “Doğrudan verilecek beceri: Tarihsel empatinin” de kazandırılmasına katkı sağlayabilir.

Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanında; 4. sınıfta “Yaşadığı yerin yerel yönetim birimlerini tanıyarak”, 5. sınıfta “Merkezî yönetim birimlerini tanıyarak bu birimleri temel görevleriyle ilişkilendirir” ve Doğrudan verilecek beceri: Basılı ve görsel kaynakları kullanma ve

değerlendirme (5N 1K Formülü) açıklamasının gezi yazılarına temel oluşturduğu söylenebilir. Çünkü Dayıoğlu'nun betimlediği alanlardaki yönetim biçimlerini de aktardığı görülmektedir. 6. sınıfta “Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır” kazanımı, “Farklı yönetim biçimleri olarak monarşi, oligarşi, teokrazi ve cumhuriyet incelenecektir” açıklaması ve Doğrudan verilecek beceri: Sosyal katılım becerisine gezi yazılarının katkı getirebileceği düşünülebilir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında; 4. sınıfta “Dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunu fark eder”, “Görsel materyallerden yararlanarak çeşitli toplumların günlük yaşamlarına ilişkin çıkarımlarda bulunur”, “Kendisi ile başka bir toplumdaki yaşatlarının günlük yaşamlarını karşılaştırır” ve “Toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere örnekler verir” olarak sıralanan tüm kazanımlarının edindirilmesinde gezi yazılarından yararlanılabilir. “Dünya Turu” (Harita üzerinde değişik ülkelere yolculuk yapılır), “Kütüphaneye Gidiyoruz” (Seçilen bir ülke ile ilgili kaynak taraması yapılır), “Fotoğrafların Anlattıkları” (Herhangi bir ülkeyle ilgili fotoğraflardan yararlanılarak o ülkeyle ilgili tahminlerde bulunulur), “Ortak Yönlerimiz” (Değişik ülkelerde yaşayan çocukların benzerlik ve farklılıklarına ilişkin tablo yapılır) ve “Güzel Günler” (Toplumların kutladığı bayramlar ve ortak günleri karşılaştıran tablo oluşturulur) gibi etkinliklerin gerçekleştirilmesinde gezi yazıları kullanılabilir. “Kendimi Tanıyorum” (Bireysel farklılıklar ve benzerlikler konusuyla ilişkilendirilir), “İnsanlar ve Yönetim” (23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamalarıyla ilişkilendirilir), “Geçmişimi Öğreniyorum (Kutlanan özel günler, gelenekler vb. kültürel özelliklerle ilişkilendirilir), “Çeşitli toplumların kültürel özellikleri işlenirken giyim, yemek, özel günler gibi konular ele alınacaktır” ve “Toplumlara ait belirgin özellikleri içeren görsel materyaller (fotoğraf, film vb.) kullanılacaktır” benzeri açıklamaların gezi yazılarının ilgili öğrenme alanının öğretiminde kullanımına bir temel oluşturduğu söylenebilir.

5. sınıfta “Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir”, “Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark eder” ve “Turizmin uluslararası ilişkilerdeki yeri konusunda bakış açısı geliştirir” gibi kazanımların edindirilmesinde gezi yazılarından yararlanılabilir. “Harikalar Diyarı” (Çeşitli malzemeler kullanılarak dünya ortak mirasına ait nesnelerin maketleri yapılır) ve “Sanal Alan Gezisi” (İnternette ortak miras konulu sanal alan gezisi yapılır) etkinliklerinin gerçekleştirilmesine gezi yazıları kullanılabilir. “Çocuk klasikleri, çizgi filmler, sinema, spor, müzik, bilgisayar oyunları vb. konulardan örnekler seçilerek eleştirel düşünme etkinlikleri yapılır”, “Ortak miras öğelerinden somut olanlar ele alınır”, “Adım Adım Türkiye (Ülkemizin kültürel özellikleri ortak miras ve

turizm konusu ile ilişkilendirilir” ve Doğrudan verilecek değer: Tarihsel mirasa duyarlılık gibi açıklamaların gezi yazılarına bir temel oluşturduğu söylenebilir.

6. sınıfta “Uluslararası kültür, sanat, fuar ve spor etkinliklerinin toplumlar arası etkileşimdeki rolünü değerlendirir” kazanımının edindirilmesinde ve “Dünyamızı Tanıyoruz” (Dünya haritası üzerine dünyadaki nüfus ve ekonomik faaliyetlerle ilgili araştırma verileri yerleştirilerek dağılışı etkileyen faktörler belirlenir), “Sorun Avcıları” (Gazete, dergi vb. kaynak taraması yapılarak yaşanan sorunların çözümü için diğer ülkelerle işbirliği ve dayanışmanın, sorunların çözümüne etkisi tartışılır) ve “Birbirimizi Tanıyoruz” (Uluslararası festivaller, olimpiyatlar vb. konularla ilgili araştırma yapılarak bunların toplumlar arası etkileşimdeki rolüne örnekler verilir) etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde gezi yazılarından yararlanılabilir. Ayrıca Yeryüzünde Yaşam (Konum bilgisi ve dünya üzerindeki iklimler konusu ile ilişkilendirilir) açıklamasının da gezi yazılarına uygun olduğu söylenebilir.

7.sınıfta “Düşünce, sanat ve edebiyat ürünlerinin, doğal varlıkların ve tarihi çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunun farkına varır” kazanımının edindirilmesi ve “Dünyamız ve Sorunları” (Küresel sorunlarla ilgili araştırma yapılarak sorunların nedenleri ve sonuçları açıklanır), “İnsanlığın Mirası” (Ortak mirastan örnekler verilerek ortak mirası oluşturan değerler tanıtılır) ve “Birlikte Koruyalım” (Ortak miras değerlerin korunması ile ilgili proje çalışması yapılır) gibi etkinliklerin gerçekleştirilmesinde gezi yazıları kullanılabilir. “Küresel ısınma, çevre kirliliği, terör, savaş, açlık, yoksulluk, hızlı nüfus artışı, işsizlik, salgın ve bulaşıcı hastalıklar vb. konularından birisi ele alınacaktır” ve “Çevre kirliliği konusunda çevre hakkı işlenmelidir” gibi açıklamaların da gezi yazılarına temel oluşturduğu söylenebilir.

Yukarıda görüldüğü gibi Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı incelendiğinde bazı öğrenme alanlarının öğretiminde, Dayıoğlu'nun gezi yazıları örneğinde olduğu gibi çeşitli edebi ürünlerden yararlanılabileceği anlaşılmaktadır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Elde edilen bulgular Sosyal Bilgiler öğretiminde, Dayıoğlu'nun gezi yazıları özelinde gezi yazılarından çeşitli şekillerde yararlanılabileceğini ortaya koymaktadır. Sosyal Bilgiler dersi kazanımlarında da belirtilen konu alanına yönelik bilgi, beceri ve değerlerin öğretilmesinde gezi yazılarının kullanılabileceği anlaşılmaktadır.

Öztürk (2007: 77), Sosyal Bilgiler öğretiminde edebi metinlerin kullanımına ilişkin çalışmaların, özellikle tarih ve coğrafya konularına yönelik ve ayrı ayrı yapıldığını belirlemiştir. Oysaki bütünlük bir alan olması nedeniyle Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılacak metinlere bu gözle bakmakta yarar vardır. Bir başka deyişle seçilen metnin işlediği alanın sadece coğrafyası, tarihi ya da sosyolojisini ele almaması alana Sosyal Bilgiler bütüncülüğüyle bakması tercih nedeni olmalıdır. Ortamları sosyal bilim disiplinlerine göre ayırmadan bütüncül olarak ele alan gezi yazıları, Sosyal Bilgiler dersinin oluşturulma mantığına uygun olarak disiplinlerarası öğrenmeye bir basamak oluşturabilir. Ancak bu durum sadece bir sosyal bilim disiplininde yoğunlaşan edebi ürünlerin Sosyal Bilgilerde kullanılmayacağı anlamına gelmemelidir. Çünkü kullanım kararında, öğrenilmesi amaçlanan kazanımlar en belirleyici rolü üstlenirler. Disiplinleri ayrı ayrı ele almanın nedenini Şimşek (2006: 188), “Türkiye’deki 2004-Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı öncesindekilerde yer alan bilgilerin disiplinlerarası bir yaklaşıma uygun olmaması, bütünlükte bir şekilde tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularının birbiri ardınca sıralanmasından oluşmasına dayandırmaktadır. Bunun da, tarih konularında tarih öğretimini, coğrafya konularında ise coğrafya öğretimini amaçlayan araçlara başvurulma gerekçesini oluşturduğunu belirtmektedir. Ancak 2004 programına ilişkin olarak “yeni programın tamamen bir yeniden yapılandırma özelliği gösterdiği, Türkiye’de ilk kez disiplin tutuculuğunun dışına çıkılarak, sosyal bilgiler öğretiminin ilkelerine uygun, beceri temelli, öğrenci merkezli olduğu söylenebilir. Bu yönüyle sevindirici olduğu belirtilmelidir” görüşünü dile getirmektedir.

2005’ten beri uygulanmakta olan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer verilen bağımsızlık, özgürlük, barış, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi değerlerin kazandırılmasına gezi yazılarının katkı getirebileceği söylenebilir. Çünkü araştırmada incelenen gezi yazılarında gezilen arazilerde yaşayan halkların önem verdiği değerler, örneklendirilerek aktarılmaktadır. Programda da belirtildiği gibi Sosyal Bilgiler dersinde değer öğretiminin; bir örnek olaydan ya da öyküden hareketle, değerleri açıklama, ahlâkî muhakeme ve değer analizi şeklinde yapılmasının önemine dikkat çekilmektedir.

Gezi yazıları Sosyal Bilgiler öğretiminde önemli bir öğretim aracı olarak kullanılabilirler. Ancak bunları kullanırken verilen bilgilerin doğruluğu, diğer kaynakların verileriyle denetlenmeli ve doğrulanmalıdır (Maden, 2008: 156; Öztürk ve Otluoğlu, 2011: 130). Araştırmaya konu olan gezi yazılarında uzmanlıklarının ne ölçüde olduğu bilinmeyen birçok insandan alıntı yapılarak yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Turizm rehberi, turizm operatörü, ve gemi kaptanları bunlar arasındadır. Ayrıca rehberlerden alınan broşürler ve bunların çevirilerinde hatalar yapılabileceği düşünülmektedir. Bu sorun, edebi eseri ortaya çıkaran kişinin aynı zamanda Sosyal Bilgiler uzmanı ya da eğitimcisi de olmasıyla giderilebilir. Ancak sanat bir yetenek işi olduğundan bu, her zaman mümkün olamamaktadır. Sorunun çözümünde bir başka yol da, yanlış öğrenilenlerin hiç öğrenilmemişlerden daha zor düzeltildiği gerçeğinden hareketle yazarların eserlerini birkaç Sosyal Bilgiler uzmanına incelettirmesidir. Bunun yanında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin okuyup iyi bir süzgeçten geçirmediikleri eserleri öğretimde kullanmamaları yerinde olacaktır. Onlara en büyük desteği Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler, Sosyal Bilgiler Eğitimciler Birliği benzeri kuruluşlar yapabilir.

Yazar gezi yazılarında hangi bölümlerin kendi gözlem ve görüşleri olduğunu, hangilerininse broşür ve rehberlere ait olduğunu belirtmektedir. Kimi yerlerde (Güney Pasifik: 63) *"Bizim mitralyöz çeneli rehber-şoförümüzün İngilizcesini kavramak, öyle zor ki! Hele benim gibi, bu dili elli yaşından sonra öğrenmiş biri için!"* örneğinde olduğu gibi dilden kaynaklanan iletişim problemine yazarın da dikkat çektiği görülmektedir. Yazarın olayları, konuşmaları oluş anında teybe kaydederek bunları kitaplaştırdığını belirtmesi avantajlı bir durum olarak görülebilir. Örneğin *"Daha önceki gezilerde olduğu gibi Çin gezisinde de gördüklerimi, duyduklarımı okuyucularıyla paylaşmadan duramadım. Yolculuğun ilk adımından sonuna dek her şeyi sizler için minik teybime kaydettim"* (Çin'e Yolculuk: 6) Ancak Öztürk ve Otluoğlu, (2011: 131) Evliya Çelebi'nin gezi yazılarında olduğu gibi gerçeğe örtüşmeyen hatta abartılı olabilecek kimi bilgilerin Sosyal Bilgiler öğretmenlerince bir fırsat eğitimine dönüştürülebileceğini belirtmektedir. Onlara göre öğrencilerde metinde gerçeğe gerçek olmayana, olguyla yorum ya da görüş farkını ayırt edebilme becerisi bu tip bölümler kullanılarak geliştirilebilir. Ayrıca öğretmenlerde sosyal bilimlere yönelik araştırma, inceleme, sorgulama becerilerinin de gelişmesine yol açabilir. Örneğin gezi yazısında konu edilen coğrafi alanda, yazıda anlatılan olayın (iklim vb) yaşanıp yaşanamayacağını bu yolla

öğrencilerine sorgulattırabilir. Böylece yansıtıcı Sosyal Bilgiler öğretimi gerçekleştirebilir.

Okuyucuların mekân yanında zamana dayalı ortam koşullarını, kendi bağlamlarında öğrenmelerini kolaylaştırabileceğinden gezi yazılarında gezi tarihinin belirtilmesi yararlı olabilir. Çünkü tarihi-coğrafya araştırmalarında, içinde geçmişe ait coğrafi bilgilerin bulunduğu edebi eserler (seyahatname, roman, hikâye, sahne eseri, söylev, şiir, destan) önemli birer kaynaktır. Bir mekânın geçmişteki durumunu, insanların o dönemdeki yaşam tarzlarını vb. birçok bilgiyi edebi eserlerden öğrenmek mümkün olmaktadır (Özçağlar, 2011: 105). Örneğin birçok araştırmaya kaynak olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Türkiye'nin tarihi-coğrafyasına yaptığı katkılardan dolayı önemlidir (Öztürk, 2007: 72). Bugünün seyahatnameleri olan gezi yazılarının gelecekte de kullanılabileceği düşünülerek yazarların gezi tarihlerini belirtmeleri yararlı olabilir. Ayrıca başta beşeri coğrafya olaylarının hızlı değişkenliği göz önüne alındığında okuyucuların mekândaki değişiklikleri fark etmeleri de böylece sağlanabilir. Bu da gerek Coğrafya gerekse Sosyal Bilgiler öğretimi için önemli bir katkı anlamına gelir. Şimşek'in (2006: 189) vurguladığı gibi edebi ürünler "sonra", "şimdi" kadar, "değişim" ve "süreklilik" kavramlarını da geliştirir. Zamanın belirtilmesi, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda da belirtildiği gibi Sosyal Bilgiler alanının öğrenilmesinde süreklilik ve değişimin algılanması açısından da önemlidir.

Araştırmada (Dayıoğlu'nun) gezi yazılarının Sosyal Bilgiler öğretimine çeşitli katkılar getirebileceği saptanmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Gezi yazıları Sosyal Bilgilerin sosyal bilim olarak öğretimi yaklaşımına uygun bir ortam oluşturabilir. Böylece coğrafya, tarih ve kültüre yönelik çeşitli bilgi, beceri ve değerler kazandırılabilir.

- Dayıoğlu'nun gezdiği alanlara eleştirel yaklaşımı, öğrencilerde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında da belirtilen eleştirel düşünme, sorgulama, sorun belirleme ve çözümlenme gibi becerilerin kazandırılmasına katkı sağlayabilir.

- Gezi yazıları öğrencilerde gezilen alanlara ilişkin bir merak, ilgi, araştırma, inceleme isteği uyandırabilir. Hatta yazarın gezi işlemleri ve sürecini de aktarması kimi öğrencileri gezgin olma yönünde bilgilendirip, cesaretlendirebilir.

- Gezi yazıları sayesinde diğer millet ve ülkeleri tanıyan öğrencilerde demokrasiye alt yapı oluşturabilecek çeşitli değerlerin gelişmesine zemin hazırlayabilir.

- Gezi yazıları, gezi yapılamayan alanlar için sanal gezi fırsatı da yaratabilir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın temel oluşturduğu gezi yazılarından en üst düzeyde yararlanılmalıdır. Dünyanın her yerine gezi yapılamayacağı varsayımından hareketle gezi yazılarından yararlanılarak öğrencilerin hayal güçleri, coğrafya, antropoloji temelli sosyal bilim bilgi, değer ve becerileri geliştirilebilir. Öğrencileri öğrenmeye güdüleyebilecek olan gezi yazılarının sosyal bilgiler öğretiminde kullanılması için öğretmenlerin istekli hale getirilmesi ve desteklenmesinde de yarar vardır. Bu amaçla program ve öğretmen kılavuz kitaplarındaki gezi yazılarına yönelik etkinlik örnekleri artırılabilir. Ayrıca bu yazıların, öğretimde kullanılmasına dayalı olarak görüşme ve gözlem tekniklerinden yararlanılan araştırmalar yapılabilir. Deneysel çalışmalar da gerçekleştirilebilir. Böylece bütüncül bakışın önemli olduğu bir toplu öğretim dersi olan Sosyal Bilgilerde ilkökul ve ortaokulda okuyan öğrencilere gezi yazıları okutularak öğrenmeye katkıları incelenebilir.

KAYNAKÇA

AKKUŞ, Z. (2006). "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Destanların Kullanımı", *Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi (KKEFD)*, S.14, s.31-48.

BACH, J. , CHOATE, H.L., ve PARKER, B. (2011). "Young Adult Literature and Professional Development", *Theory Into Practice*, S.50(3), s.198-205.

BROZO, W.G., ve TOMLINSON, C.M. (1986). "Literature: The Key to Lively Content Courses", *The Reading Teacher*, S.40 (3), s.288-93.

ÇENCEN, N. (2011). *11. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Tarih Öğretmenlerinin "Edebi Ürün" Kullanımına İlişkin Görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Anabilim Dalı Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.

DAVIS, J. C., ve PALMER, J. (1992). "A strategy for using children's literature to extend the social studies curriculum", *Social Studies*, S.83 (3), s.125-128.

DAYIOĞLU, G. (2014). Gülten Dayıoğlu'nun Yaşam Öyküsü. http://www.gultendayioglu.com/biography_tr.pdf adresinden 21 Mayıs 2014 tarihinde alınmıştır.

DEMİR, S.B., ve AKENGİN, H. (2011). *Hikayelerle sosyal bilgiler öğretimi*, PegemA Yayınları: Ankara.

FARRIS, P. J., ve FUHLER, C. J. (1994). "Developing social studies concepts through picture books", *The Reading Teacher*, S.47 (5), s. 380-386.

FUHLER, C. (1991) "Add spark and sizzle to middle school social studies", *The Social Studies*, S.82, s.234-237.

GUZZETTI, B., KOWALINKSI, B., ve MCGOWAN, T. (1992). "Using a Literature-Based Approach to Teaching Social Studies", *Journal of Reading*, S.36, s. 114-122.

HARMS, J., ve LETTOW, J. (1993). "Bridging time and space: Picture books with historical settings", *Social Education*, S.57, s.364-367.

KAN, Ç. (2006). "Etkili Sosyal Bilgiler Öğretimi Arayışı", *Kastamonu Eğitim Dergisi*. S.14 (2), s. 537-544.

KANDEMİR, M. (1984). *Örneklerle İslam Ahlâkı*, Nesil Yayınları: İstanbul.

KARASAR, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, 11.Baskı, Nobel Yayınları: Ankara.

KAVCAR, C. (1994). *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları: Ankara.

KIRCAALİ-İFTAR, (1997). *Sosyal bilimlerde araştırma yaklaşımları*, Eskişehir Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayını: Eskişehir.

KREY, D. (1998). "Children's literature in the social studies: Teaching to the standards, *NCSS Bulletin 95*", Washington, D.C.: National Council for the Social Studies.

MADEN, S. (2008). "Türk edebiyatında seyahatnameler ve gezi yazıları", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.37, s. 147-158.

MARTORELLA, P.H. (2001). *Teaching social studies in middle and secondary schools*. 3.rd edition, Merrill Prentice Hall: New Jersey.